

TÜRKİYE'DE DİNİ GRUPLAR

Teorik ve Uygulamalı Araştırmalar

Editör
Doç. Dr. Mustafa Sarmış

TÜRKİYE'DE DİNİ GRUPLAR
Teorik ve Uygulamalı Araştırmalar
Editör: Doç. Dr. Mustafa Sarmış

Tesam Kitaplığı No: 27
ISBN: 978-625-6748-01-9
E-ISBN: 978-625-6748-02-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulferm@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Tarkan Kara -erdal@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Yayına Hazırlayan: TESAM
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sarmış, Mustafa.

TÜRKİYE'DE DİNİ GRUPLAR - Teorik ve Uygulamalı Araştırmalar / Mustafa Sarmış

1. Basım, XII + 428 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-6748-01-9

E-ISBN: 978-625-6748-02-6

1. Türkiye'de Dini Gruplar 2. Din Sosyolojisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevi, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

IŞIKÇILAR GRUBU VE IŞIKÇILIK'IN SERENCAMI

*Mustafa AKMAN**

GİRİŞ

Günümüzde dini grup ve cemaatler, çeşitli yönleriyle dikkat çekmekte; özellikle de Mezhepler Tarihi ve Din Sosyolojisi açısından önem taşımaktadır. Nitekim bugün çeşitli dini akım ve cemaatlerin, dinin farklı algı, anlayış ve yaşam biçimleri olarak her daim gündemin üst sıralarında yer aldıklarını ve gerek ekonomik gerekse siyasi açıdan güçlü piyasa ve toplumsal hareketlerin etkin aktörleri olduklarını görmekteyiz. Buna binaen dini grupları, sosyal, siyasi ve malî gelişmelerden uzak sadece dindarlık pratiklerini (ibadet-i mersumeyi) zühd anlayışıyla gerçekleştiren ve bu amaçla yardımlaşan gruplar olarak görmek hatalı olacaktır. Dolayısıyla dini gruplar mutlaka, devlet, siyaset ve ekonomi ile ilişkileri açısından da ele alınmak durumundadırlar. Biz de bu çalışmamızda, özellikle 1980'lerden itibaren yukarıda ifade edilen bağlamda oluşan, Türkiye'nin yoğun toplumsal, dini ve siyasi gündemini meşgul eden ve az çok etkileyip yönlendiren Işıkçılık grubunu ele alacağız. Bu meyanda Işıkçılığın dini perspektif ve yapısını, süreç içerisinde buna etki eden sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimleri de ele almak suretiyle özellikle 1970'ten sonraki yılların siyasi ve kültürel iklim ve konjonktürü üzerinde durarak bu konjonktürün Işıkçılığın duruş, söylem ve yapısındaki etkilerini analiz etmeye çalışacağız.

* Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelâm ve Mezhepler Tarihi Anabilim Dalı, makman64@gmail.com | ORCID: 0000-0001-6675-1315

Işıkçılık’ın ortaya çıkışı, 1970’li yıllardaki birtakım faaliyetlere dayanır. Bu çerçevede öne çıkan isim, Nakşî şeyhi Abdülhakim Arvâsî’ye intisap eden ve söz konusu dönemde askeriyede aktif görev yapan Hüseyin Hilmi Işık’tır. Nitekim cemaat de ismini, onun soyadından almaktadır. Detayını aşağıda vereceğimiz dış kaplama ve dolgu, hoparlörle okunan ezan ve onunla sesi duyulan imama tabi olarak kılınan namaz, sigara ve tütün gibi konulardaki farklı tutumuyla bilinen Işıkçıların ürettiği neredeyse bütün literatüre baktığımızda, Işıkçılığın yapısını oluşturmada önemli sayılabilecek kilit kavramların genel olarak bid’at, sahabe, Ehl-i sünnet, fırka-i nâciye, mezhep, alimler, ihlas, reform ve reformcular, şefaât, evliya, tasavvuf, muhafazakârlık, Vehhâbilik, Şiilik olduğunu görmek mümkündür. Bu kavram dünyası ve söylemle Işıkçılık, bir yandan Ehl-i sünnet çizgisini oldukça dar sınırlarda belirginleştirmeye çalışırken, diğer yandan Ehl-i sünnet geleneğini ve tarihsel mirası kendi ideolojik söylemleri çerçevesinde oluşturmak üzere tarihi yeniden okumakta, seçmeci bir şekilde malzeme toplamakta ve kendisi üzerinden Ehl-i sünneti yeniden inşa etmeye çalışmaktadır.

Çalışmamızda, Işıkçılığın kurucu ismi ve Nakşibendî-Hâlidî tarikatına mensup bir sûfî müellif olan Hüseyin Hilmi Işık’ı (1911-2001), onun ilişki ağı, temel görüş ve yaklaşımlarıyla beraber, kurup geliştirdiği cemaatin dini anlayış, hayatın içindeki görünüm ve tavır tutumu ile 1980’lerden itibaren geçirdiği değişimi¹ inceleyeceğiz. Bu çerçevede Işıkçılığın, “nakil dindarlığı” dediği katı geleneksel bir söylemi iç bünyesinde muhafaza ettiğini belirtmek gerekmektedir. Bunun yanında diğer dini algı ve anlayışların hemen tamamını son derece ötekileştirerek yaydığı dinsel algı ve anlayışa muhalefetle ironik biçimde modernist ve reformist karakteristikler sergilediği de ortadadır. Zira Işıkçılık, Hilmi Işık’tan sonra giderek lider profiliyle hem seküler-

¹ Hilmi Türkyılmaz, *Konya’da Dini Hayat* (Konya: Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 304.

leşmiş hem de klasik cemaat algısından uzaklaşmış görünmektedir. Şu da var ki katı gelenekselci söylem ile güncelliğini yitiren fikhî kaynaklara dayalı yapı ve retorikleriyle Işıkcılığın bu dönüşümü, esasen bir yanıyla Türkiye’de muhafazakâr kitlenin de dönüşüm/kırılmasını yansıtmaktadır.

Bilindiği üzere akademik çalışmalarda ve özellikle Mezhepler Tarihi araştırmalarında meta analiz yöntemiyle objektif değerlendirmeler yapılmak durumundadır. Şu veya bu akımın taraftarlığı doğru olmadığı gibi aleyhtarlığı da ahlâkî ve vicdanî değildir. Dolayısıyla bu çalışmada da dini bir akım olarak sosyolojimizde yer alan Işıkcılar grubu ve Işıkcılığın serencamı; öncelikle kendi kaynakları ve görünürlükleri ile konuya dair yapılmış akademik çalışmalar üzerinden objektif bir tavırla ve değer hükmü biçmeden gereken yerde betimsel, gerektiğinde ise analitik yöntem üzerinden inceleme altına alınacaktır.

1. HÜSEYİN HİLMİ IŞIK’IN HAYATI

1911 yılında İstanbul/Eyüp’te doğan Hilmi Işık’ın Plevne göçmeni babası, henüz 5 yaşındaki oğlu Hilmi’yi Eyüp’teki Sıbyan Mektebine göndermiştir. Işık, ilk ve orta tahsilini tamamladıktan sonra 1924 yılında Askeri Lise’ye kayıt yaptırmıştır. 1929 yılında liseyi tamamlayan Işık, aynı yıl Askeri Tıbbiye Mektebi’ni kazanmıştır. O yıl babasının vefatı üzerine çok müteessir olmuş, bocalama ve bunalımın ardından bu boşluğu ancak bu dönemde tanışıp intisap ettiği hocası Abdülhakim Arvâsî (1865-1943) ile doldurmuştur.

1932 yılında üsteğmen rütbesiyle Askeri Tıbbiye Mektebi’ne müzakereci olarak tayin edilen Işık, 1936 yılında kimya mühendisliğini de bitirerek Türkiye’nin ilk yüksek kimya mühendisi ünvanını almıştır. 1945 yılında binbaşı olan Işık, şeyhinin tavsiyesi üzerine 1940 yılında Ziya Bey’in kızı ile evlenmiş; bu evlilikten biri kız iki çocukları olmuştur. Oğluna, çok sevdiği hocasının adını koyan Işık, kızı *Dilvin* Hanım’ı ise Kuleli Askeri

Lisesi’ni bitiren ve peşinden sualtı biyolojisti olarak üniversiteden mezun olan Enver Ören ile evlendirmiştir.²

Kıdemli albaylığa kadar terfi eden Işık, 1960 yılında 27 Mayıs ihtilali sebebiyle 49 yaşında iken emekliye sevk edilmiştir. Emekli veya ihraç olduktan sonra 1962 yılında Yeşilköy’de açtığı eczane ile de asıl mesleğini icra etmiştir. 1929-1943 seneleri arası 14 yıl boyunca müridi olduğu Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Arvâsî’den fiili olarak tasavvuf dersleri ve ayrıca Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca dil eğitimi alan Işık, 1943 yılında hocasının vefatı üzerine hocasının oğlu Müftü Ahmed Mekki Üçışık’tan (1896-1967) yaklaşık 10 yıl kadar tasavvufi fıkıh, tefsir, hadis gibi ilimler tahsil ettikten sonra 1953 yılında klasik usulde icazet almıştır. 2001 yılında vefat eden Işık, Eyüp Kabristanı’ndaki aile mezarlığına defnedilmiştir.³

2. IŞIK’IN ESERLERİ VE YAYIN ANLAYIŞI

Işık’ın kendine mahsus bir yayıncılık anlayışı vardı. Kendisi bu anlayış doğrultusunda yayınlarını bastırmak ve dağıtımını sağlamak adına 1966 yılında Işık Kitâbevi’ni kurdu. Bu isim daha sonra günümüze kadar devam eden *Hakikat Kitâbevi* olarak değiştirildi. Hakikat Kitâbevi ise kamuoyunda zamanla Işıkçılar, Işıkçılar Cemaati, İhlasçılar, İhlas Grubu vb. isimlerle⁴ tanındı. Diğer grup ve cemaatlere nazaran dini vurgusu zayıf kalan ve daha çok bir şirketi andıran Işıkçılar,⁵ bu sürede yayınevi, vakıf,

² Sebahat Mutlu, *Hüseyin Hilmi Işık’ın Hayatı, Eserleri ve Düşünce Dünyası* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 1-2.

³ Hamid Algar, “Hüseyin Hilmi Işık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/576-578; <http://www.huseyin-hilmiisik.com/hayat.htm>

⁴ Bk. Mustafa Aydın, “Bir Zihniyet Çözümlemesi: Türk İslâmcılığında Doğu ve Işık Temi”, *Tezkire: Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi* 33 (2003), 102-103.

⁵ Mustafa Tekin, “Işıkçılık”, *Demokrasi Platformu* 2/7 (2006), 47.

gazete, şirket ve holding ile birçok alana yayıldı.⁶ Işık'ın kitaplarının, fikir değişikliğinden dolayı sık sık güncellenerek veya değişen millî veya küresel paradigmaya binaen ekleme çıkarılmalar yapılarak⁷ da olsa 1956'dan itibaren kesintisiz yayımlanması, cemaatin aktif faaliyetini göstermektedir.

Işık, bu yayınevinde gerek kendi adıyla gerekse Sıddık Gümüþ, Faruk Meyan, Zeynel Abidin Işık gibi müstear isimlerle 20'den fazla eser yayımlamıştır. Ancak başta Işıkcılık grubunun ilmihâl kitabı olan *Se'âdet-i Ebediyye* olmak üzere yayımlamış olduğu eserlerin içeriği genel olarak kendisine ait olmayıp hemen tamamı derlemelerden oluşmaktadır. Nev-i şahsına münhasır bir üslup,⁸ kavramsallaştırma ve ifadelendirmeyle derlediği eserleri bazen kendi gerçek veya müstear isimleriyle bazen de eserin asıl yazarı olan alimlerin isimleriyle yayımlamıştır.

Hakikat Kitâbevi'nin yayımladığı eserleri incelediğimizde, bu eserlerin neredeyse tamamında işlenen konuların birbirine yakın ve faydalandıkları kaynakları da aynı olan kitaplar olduğunu görürüz. Yazar, Hüseyin olan ismini *Hüseyin* şeklinde kullanmaktadır. Bunun nedeninin bulunduğu resmî görev dolayısıyla tedbir veya Harf Devrimi'ne örtük bir itiraz olması muhtemeldir. Bununla beraber Işıkcılık ekolünün, tercihleri ve tavır-tutumuyla mevcut sistemi (statükoyu) kabullendiği ve sistemin devamında bir mahzur görmediği; dolayısıyla "İslâmî radikalizm" denilen oluşumların kapsamına girmediği⁹ doğru olmakla birlikte hayran olduğu Osmanlı bakiyesi olarak gördüğü toplumda onun kültürel görünümünü sürdürme mücadelesi bağlamında dilsel bir

⁶ Faik Bulut, *Tarikat Sermayesinin Yükselişi* (Ankara: Doruk Yayınları, 1997), 397-398.

⁷ Bk. Mutlu, *Hüseyin Hilmi Işık'ın Hayatı, Eserleri ve Düşünce Dünyası*, 64.

⁸ Ümit Kaya, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'nin Hadis İlmi Açısından Değeri* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 26.

⁹ Bk. Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2019), 255-256.

çaba içerisinde olduğu da yayın politikasından anlaşılmaktadır. Bu tespitin doğru olması durumunda bunun sadece kendi ismiyle değil yazdığı eserlerin kapaklarındaki isimle de sınırlı kalmayan, yayımladığı bütün eserlerin içeriğine de sirayet eden bir reddiye olduğu görülmektedir. Zira bu eserlerde Türk Dil Kurumu’nun kurallarının özellikle dikkate alınmadığını gösteren çok sayıda kelime bulunmaktadır.

Öte yandan Işık adına yayımlanmış eserlerin tamamı, tercüme veya derlenmiş bilgilerden ibarettir. Tercüme eserlerde kitabın asıl metnine bağlı kalmadan alakalı ve hatta alakasız birçok bilgi de ilave edilmiştir.¹⁰ Işık’ın, toplumda meşhur veya muteber görülen insanlara ait yayımladığı eserlerine yazdığı ilavelerini, onlardan naklettiği bölümler veya satırlar arasında genelde [] işaretini açarak esas yazar üzerinden görüşlerini aktardığı veya muhalifi olduğu muhtelif zevatı ağır ithamlarla dışladığı görülmektedir.

Oysaki Işık, kitaplarının sadece tercümelerden oluştuğunu ve kendisinin hiçbir şey katmadığını ifade etmiştir. Fakat bakıldığında meselenin öyle olmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira Işık, birçok noktada ister belli ederek ister etmeden kendinden eklemeler yapmıştır. Hangi hususlara temas etmek istemişse oraları uzun tutmuş, kendisini destekleyecek ilgili ilgisiz deliller sunmuş ve neticeyi kendi yorumlarıyla bir sonuca ulaştırmaya çalışmıştır. Bundan olacak ki eserlerinde birçok çelişkiye rastlanmaktadır. Bir yerde karşı çıktığını başka yerde savunabilmekte; övdüğü bir alimi bir başka yerde eleştirebilmektedir. Söz gelimi tefsirleri anlayamayacağımız için okumamak gerektiğini iddia

¹⁰ Işık’ın aynı tutumu hadis metinlerinde de sergilediğine dair Bk. Kaya, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye’nin Hadis İlmi Açısından Değeri*, 81-87; Ümit Kaya - Mustafa Öztoprak, “Hüseyin Hilmi Işık’ın Tam İlmihâl Seadeti Ebediyye’deki Hadis Bilgisi”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2022), 81.

etmiş, devamında ise hangi tefsirlerin değerli olduğuna dair tavsiyelerde bulunmuştur.¹¹

Işık, onlarca tercümesine rağmen neden *telif kitap* yazmadığını şu saptama ile ifade etmektedir: “Bu kitâbda, bu fakîre âid hiçbir bilgi ve fikr yoktur. Terceme ve toplamaktan başka nasîbim olmamıştır”.¹² O, bu sözleriyle, kendince *tasnif ve tasvip* ettiği Sünnî alimlerin yazdığı kitapları yeterli gördüğünü belirterek telif kitap yazmaya hacet duymamıştır. Bu yüzden olsa gerek telif kitap yazmak yerine yazılmış eserleri tercüme etmeyi tercih etmiştir. Zira onun *nakil dindarlığı* gibi bir iddiası söz konusudur. Böylelikle o, sunduğu dini bilgilerin (açıklama ve yorumların) kendisine ait olmadığını, tümünü geçmiş muteber alimlerden aktardığı algısını oluşturmak istemektedir. Ne var ki üretilmiş her tür bilgi, kendi konjonktürüne mahsus olması bir yana, (cerh ve tadil yapar gibi) sorgulanmaya, sağlama yapılmaya ve yaşanan hale uygunluğu kontrol edilmeye muhtaçtır.

Anlaşılan o ki Işık, nakil dindarlığı söylemi üzerinden, halk dindarlığında oluşması kuvvetle muhtemel bir PR'ı hedeflerken muhibbanı haline gelmiş mukallit halk kitlesi, bu nakillerin onun tercihlerinden, kendi kriterlerince düzenlediği listeye girebilen¹³ alimlerden yapılan nakiller olduğunu bilemeyecek; bu nakillerin bazılarında hiçbir belirti göstermeden ne tür ekleme ve yorumlar (tahrifat) yaptığından hiç haberdar olamayacaktır.¹⁴ Üstelik

¹¹ Bk. Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye* (İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 150. Basım, 2023), 468-469; Kaya- Öztoprak, “Hüseyin Hilmi Işık'ın Tam İlmihâl Seadeti Ebediyye'deki Hadis Bilgisi”, 86-88.

¹² Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 9.

¹³ Bk. Mutlu, *Hüseyin Hilmi Işık'ın Hayatı, Eserleri ve Düşünce Dünyası*, 22.

¹⁴ Seâdet-i Ebediyye'nin 2021 yılı 145. baskısında tespit edilen fakat 1978 yılı 21. baskısında olmayan 53 hadis bulunmaktadır. İbrahim Sökülmez, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'deki Hadislerin Tahrir ve Değerlendirilmesi* (Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 322-339.

-aksini ifade etse¹⁵ de- siyasi ve kültürel konjonktüre göre olduğu anlaşılan görüş değiştirmesiyle söz gelimi *Se’âdet-i Ebediyye*’nin baskılarında zaman zaman değişiklik¹⁶ yapmakta veya kendisinin vefatından sonraki baskılarda da değişiklikler (tahrif) yapılmaktadır. Hâlbuki artık Işık’ın vefat etmiş olmasından hareketle ona ait görüşlerin de birebir aynı nakillerden ibaret olması gerekmektedir. Hal böyle olunca hem kendisinin hem de kendisinden sonraki varislerinin nakillerine güvenin sarsılacağı ortadadır.

Kitaplarında genel anlamda popüler bir anlatım görülen Işık, halka yönelik küçük boyutlu ve pratik sorunlar etrafında yoğunlaşan kitaplar yazmıştır. Yazıldığı dönemin dini algı ve anlayışlarının yansımalarını kitaplarında bulmak mümkündür. Nitekim kitapların yazıldığı yıllarda milliyetçilikle mezc olmuş yaygın İslâmî algının komünizmle tezat oluşturduğu anlayış, Işık’ın yazılarının içeriğini anti-komünist bir anlatıya çevirmiştir.¹⁷

Başta *Se’âdet-i Ebediyye* olmak üzere Işık’ın eserleri, güncel ve hatta kısmen geçerliliğini yitirmiş ve sunum biçimi basit kalmış bilimsel konularda bilgi ihtiva etmektedir. Özellikle hoparlörle

¹⁵ “Bu kitâbda, bu fakîre âid hiçbir bilgi ve fikr yokdur. Terceme ve toplamaktan başka nasibim olmamışdır.” Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 9. Ayrıca bk. Hasan Kurt, *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarının İtikadi Konulara Yaklaşımı (1923-1965)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 53.

¹⁶ Mesela *Se’âdet-i Ebediyye*’nin 20. baskısında (1977) “Bey’ ve Şıra” başlığı altında bulunan şu kanaat sonraki baskılarda bulunmamaktadır: “İslamiyet liberal bir iktisâd sistemini emr etmektedir... Liberal iktisâd sistemi, Cumhuriyetle idâre edilen hür dünyâ devletlerinde tatbik edilmektedir.” 705. Ayrıca bk. Mustafa Öztürk, “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi Öğretimiyle İlgili Tespitler ve Teklifler”, 100. Yılında İmam Hatip Liseleri *Uluslararası Sempozyumu -Bildiriler-*, 23-24 Kasım 2013- (İstanbul, 2015), 481.

¹⁷ Mustafa Tekin, “İşıkçılık”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: İslâmcılık*, ed. Tanıl Bora - Murat Gültekinil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2005), 6/343.

ezanın caiz olmadığı,¹⁸ bunun bid'at ve günah kabul edilmesi gerektiği; hoparlör ve radyo ile ezan okumanın sahih olmadığı kanaati; Hanefî mezhebi açısından dış kaplama ve dolgusu olanların, ancak Şafî veya Mâlikî mezhebini taklit ederek cünüplükten kurtulmasının mümkün olduğu, sünnet namazların kaza niyetiyle kılınacağı inancı; tütüne haram denmemesi gerektiği ve tütün içmenin abes olmadığı gibi iddiaları, örnek kabilinden zikredilebilir hususlardır.¹⁹

Se'âdet-i Ebediyye'nin son kısmında ise eserde adı geçen ve genelde fikirlerine katılmadığı 1000 civarında kişinin hal tercümesi yer almaktadır. Burada hedef aldığı şahsiyetleri itham ederken baz aldığı ölçülerin başında; Ehl-i sünnetin tasavvufî yorumu, sûfî felsefe ve buna bağlı olarak evliya-velayet felsefesi, kabir/mezar kültü ve mezhepçilik gibi unsurlar bulunmaktadır.²⁰

Işık'ın yayımladığı *İngiliz Casusunun İtirafı* adlı eser de üzerinde ayrıca durmayı gerektiren bir kitaptır. Tercüme gibi görünen eser, yazar isminin değişmediği tek kitap olarak bilinir. Zira Işık'a ait bilinen kitaplar genellikle iki veya üç farklı isimle yayımlanmaktadır. M. Sıddık Gümüş adıyla yayımlanan bu eser 18. yüzyılda İngilizler tarafından Basra ve Türkiye'ye gönderilen *Mister Hempher* adındaki bir casusun hikâyesini anlatmaktadır. Hamid Algar'ın DİA'daki *Hüseyin Hilmi Işık* maddesinde: "Vehhâbiliğin aleyhinde neşrettiği metinler arasında *Mister Hempher* adında tamamen hayalî bir kişinin hâtıraları önemli bir yer tutar."²¹ şeklinde nitelediği bu eserin temel iddiası şudur: 1713 yılında Hempher isimli İngiliz casusu Basra'ya gelerek Vehhâbiliğin kurucusu diye bilinen Muhammed b. Abdulvehhâb

¹⁸ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 326.

¹⁹ Sökülmez, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'deki Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi*, 341.

²⁰ Nurullah Arvasi, *Tam İlmihâl/Se'âdet-i Ebediyye'nin İtikadî Açısından Tahlihi* (Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 50-52.

²¹ Algar, "Hüseyin Hilmi Işık", EK-1/576-578.

(ö.1206/1792) ile temasa geçmiş ve işbirliği yaparak Vehhâbilîğin kurulmasını sağlamıştır. Dolayısı ile Vehhâbilik bir İngiliz projesidir.

Eserlerinde Ehl-i sünnet mezhebinin geliştirdiği yorumları İslâm'ın kendisiyle eşitleyerek savunan Işık'ın en çok eleştirdiği ve karşı çıktığı akım Vehhâbiliktir.²² Işık'ın yazılarında Vehhâbî karşıtlığı, onların reformcu olduğu iddiaları ile pekiştirilmektedir. Hâlbuki Vehhâbîler de Işıkçılığa nazaran selefi zihniyet kadar hatta daha fazla tutucu ve haşevî²³ nakil dindarlığını baz alan kimselerdir. Aynı biçimde onlar da Işık ve takipçileri gibi tarihî vakıayı ve beşerî zaafı örterek içtihat ve nasları yorumlamaya karşı adeta direnç göstermektedirler. Dolayısıyla reformculuk, Vehhâbîlerin Işıkçılardan daha mesafeli oldukları bir yaklaşım biçimidir. Kaldı ki ilişki ve pratik üzerinden baktığımızda Işıkçıların, Vehhâbîlerden daha çok adı konmamış bir modernistlik ve reformculuk sergiledikleri görülmektedir.²⁴

3. IŞIKÇILAR AKIMI VE SERENCAMI

Bugün İslâm âleminin sosyolojik bir gerçeği olan mezhep, tarikat ve diğer dini oluşumların tarihsel sürecini incelediğimizde, çoğunun mazisi İslâm tarihinin ilk yıllarına dayansa da günümüzde hâlâ yeni yapılanmaların ortaya çıkmaya devam ettiğini görmekteyiz. Bu oluşumların ortaya çıkmasında başta dini, siyasi, kültürel olmak üzere pek çok faktörün etkili olduğunu söylemek mümkündür.²⁵ Bu bağlamda coğrafyamızda ortaya

²² Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 447.

²³ Dini konularda akıl yürütmeyi reddeden, nakil odaklı yaklaşımı esas alanlara verilen isim. Metin Yurdağur, “Haşviyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/426-427.

²⁴ Bk. Tekin, “Işıkçılık”, *İslâmcılık*, 6/343.

²⁵ Mücahit Şahin, *Türkiye’de İslamcılık Tartışmaları ve Siyasal İslam* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 45-51.

çıkan yeni yapılardan biri de Işıklılar cemaatidir.²⁶ Ortaya çıkışı 1970'li yıllardaki birtakım faaliyetlere dayanan bu cemaat, nicelik ve nitelik olarak ülke gündemini çok kuşatmasa da dipnottaki²⁷ veriye dayalı olarak; 2011 yılında yapılmış bir çalışmaya göre Türkiye'de bir cemaate mensup olduğunu söyleyenlerin oranı: %6,2'dir ve bunun %2,2'si Işıklıdır.

Başka bir tanımla Cumhuriyet Türkiye'sinde, ciddî sûfî izler taşıyarak ortaya çıkan, dini cemaatler arasında değerlendirilmesi gereken tipik dini-mistik-karizmatik oluşumlardan biri de Işıklıdır. Işıklılığın tarihi, 1960'ların öncesine gitmemektedir.²⁸ Hareketin önderi, Rabbânî'nin *Mektûbât*'ından mülhem ve ilmi hâl tarzında kaleme aldığı *Se'âdet-i Ebediyye* adlı eserinde topladığı fikirlerini, belli bir kısım aydınların da dâhil olduğu geniş bir çevreye yayma ve böylelikle etrafında bir cemaat oluşturma imkânı elde etmiştir. Bununla birlikte hareket, mürid-mürid ilişkisi ve tasavvufî bağlamda neşvünema bulmasına rağmen bilinen klâsik tarikatlar anlamında bir tekke örgütlenmesi yoluna gitmemiş; gevşek yapılı bir örgüt modelinde kalmıştır. Yayın organları ve zamanla holdingleşen bir şirket/vakıf etrafında oluşan hareketin fikir cephesinde, Müceddidî Nakşîliliğin tasavvufî Ehl-i sünneti bağdaştıran çizgisi esas alınmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere Işıklılık, günümüzde büyük bir şirket halini alan İhlas Holding ile bütünleşen bir Nakşibendî topluluğudur.²⁹

²⁶ Adem Efe, "Mevlânâ Hâlid Bağdâdî ve Hâlidiliğin Sosyo-Kültürel Özellikleri", *Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Haziran 2010, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2012), 440; Mahsum AYTEPE, "Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi", *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2016), 183.

²⁷ Habertürk, "Türkiye'nin En Büyük Cemaati Hangisi?", (Erişim 15 Temmuz 2023).

²⁸ Ümit AKTAŞ, "Türkiye Siyasetinin Muhafız İki Akımı İslamcılık ve Sosyalizm", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, ed. Tanıl BORA, Murat GÜLTEKİNGİL (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 9/730.

²⁹ Şahin, *Türkiye'de İslamcılık Tartışmaları ve Siyasal İslam*, 68, 76.

Işıkçıların evliya kültürünü yaygın şekilde kullanmaları, entelektüel manada tartışma yaratan dini konulardan uzak durmalarını sağladığı gibi, onların olası baskılardan mümkün olduğunca uzak kalmalarına da olanak sağlamıştır. Entelektüel İslâm'a karşı çıkarak, müritlerini bireysel aktif bir düşünme (nazar ve tefekkür) faaliyetinden uzaklaştırmış ve onları, salt mukallit Müslüman olarak yaşamaya sevk etmiştir. Bunda söz konusu müntesiplerin din alanında yetişmiş bir zata dayanmamalarının etkisi de var gibidir. Bu ahvaldeki Işıkçılığın Nakşî ve gelenekselci çizgisini devam ettirmeye çalışsa da bunu ne kadar koruyacağı meçhuldür.³⁰

Hakikat Kitâbevi'nin yayımladığı kitaplar grubun temel görüşlerini yansıttığı gibi, *Se'âdet-i Ebediyye* de Işıkçılığın resmî ilmihâli mesabesinde gözükmemektedir. Işık'ın kitapları dışında grubun herhangi bir akredite kitabı bilinmemektedir. Bu vaziyet ise cemaatin güncel sorunlarını ve düşünsel meselelerini nasıl hallettiği sorusunu beraberinde getirmektedir. Burada belki de Türkiye Gazetesi'nin orta sayfasındaki ilgili köşeleri adres göstermek mümkün gibidir. Gazetede aktarılan fetvaların sadece kendilerince muteber sayılan klasik fıkıh ve kabul edilenler listesine dahil ettikleri dini kitaplara dayandığı görülse de temel yazılı kaynaklar Işık'ın kendisi ve kitaplarıdır.³¹

2001 yılına kadar cemaatin liderliğini yapan Işık, üç oğlu da kendisinden önce vefat ettiği³² için kendisinden sonra cemaatin lideri olarak yerine damadı Enver Ören'i işaret etmiştir. Ancak meslekten akademisyen olan Ören'in başa geçmesiyle³³ birlikte yapı, cemaat kimliğinden ziyade bir şirket statüsüne bürünmüş ve zamanla cemaat niteliğini bazen örterek bazen de kaybederek ticarî bir oluşum olarak hafızalarda yer edinmiştir. 1970'lerden

³⁰ Şahin, *Türkiye’de İslamcılık Tartışmaları ve Siyasal İslam*, 76-77.

³¹ Mustafa Tekin, “Işıkçılık -Bir Dönüşümün Hikayesi-”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2017), 85.

³² Mutlu, *Hüseyin Hilmi Işık'ın Hayatı, Eserleri ve Düşünce Dünyası*, 63.

³³ Tekin, “Işıkçılık”, *İslamcılık*, 6/341, 344.

itibaren gazeteciliğe başlayan Ören'le artık Işıkçılar, mutaassıp ve muhafazakâr bir din yorumuna sahip olan bununla birlikte modern ekonomi içinde faaliyet gösteren bir grup görüntüsü³⁴ vermeye başlamıştır.

Birikimleri, yönelimleri ve ilgileri itibariyle klasik tarikat ve cemaat lideri profilinden uzak olan Ören, holdingleşmeye doğru giden sürecin aktif bir öznesi olmuştur. Dolayısıyla Ören'in yazdığı kitap, verdiği dersler ve bir dergahından bahsetmek olası değildir. Belki Işıkçılığın cemaat-holding arası ve daha çok holdinge yakın bir hüviyetle algılanmasının temel sebebi de burada durmaktadır. Doğrusu Ören de zaten kamuoyunda böyle bir dini liderlik iddiası ve söyleminde değildir. Ne var ki cemaatin işletim sisteminde, yapılanma ve işleyişinde, üyelerin onu cemaat lideri olarak algıladıkları da açıktır. Özellikle pazarlama şubeleri ile diğer birim başkanları ve oralarda çalışanların da cemaat müntesipleri olduğu; dolayısıyla cemaatin dernek, klasik vakıf, dergâh gibi mekânlardan ziyade ticarethane ve ofisler yoluyla iletişimini ve günlük sohbetlerini/virdlerini sağladığı anlaşılmaktadır.

Buna göre Enver Ören'in, bir dini lider kabul edilerek farklı ticarî mekânlarda bu hava ile oluşturulan birliktelik ve daha alt seviyede yapılan ev sohbetleri topluluğun dinliliğini gösteren boyutlardır. Nitekim holding birimlerinde çalışan söz konusu cemaat müntesipleri de gündelik yaşamlarında yine *mahallenin* oluşturduğu manevi disiplin dahilinde çalışmaya devam etmektedirler. Kuruma bağlı işyerlerinde çalışanların genelde cemaat müntesibi oldukları ise kılık-kıyafet, söylem ve beden dili analizlerinden anlaşılabilir. Buna göre grubun yapılaşmasındaki esneklik, önemli oranda ticarethanelerinin kendilerine

³⁴ Bayram Polat, "Karaman İli Dini Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası", *Karaman Tarihi ve Kültürü* (Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2005), 4/665.

özel çalışma mekanizmaları üzerinden kurulan ilişki ile telafi edilmektedir.

Ören’in de 2013 yılında vefatından sonra söz konusu cemaatin görünürde liderliğini özellikle de ekonomik ve ticarî işlemlerde torun Mücahid Ören deruhte etmektedir. Bununla beraber Ören’in ardından cemaatin *dini grup* boyutunda halen var olup olmadığı ve liderinin esasen kim olduğu muğlak kalmıştır. Mücahid Ören’in Amerikan vatandaşı olarak uzun süre Amerika’da olması ve yapıya süreklilik kazandıracak bir görünürlüğünün bile bulunmaması, onun cemaatteki konumu ile ilgili soruları artırmaktadır. Bununla beraber bu dönemde Mücahid Ören’den başka cemaatin öne çıkan isimleri Osman Ünlü, Mehmet Ali Demirbaş, Mehmet Said Arvâs ve Ramazan Ayvallı olmuştur. Anlaşılan cemaat yapısının ve bu yapının fikrî beka ve tahkimini adı geçen bu zevat bir kurul halinde yapmaktadır.

Enver Ören’in vefatının ardından grubun liderliğini esasen kimin yürüttüğü, yapısı ve faaliyet alanları dışarıya kapalı durmaktadır. Öyle ki Işıkcılık cemaatinin varlığı ve kimlerden oluştuğu bilgisi bugün artık genç neslin belleğinde hemen hiç bulunmamaktadır. Belki de bunu 2000’li yıllardan itibaren cemaatin planlı biçimde gerileyerek (dindarlık misyon ve imajıyla) gündemden kaybolma çabası ile bağlantılı olarak okumak icap etmektedir. Nitekim cemaatin yoğun ticarî faaliyetlerle anılışı, bir müddet sonra onun bilinen cemaatsel vasıflarının daha arka planda kalmasına neden oldu. Bu durumu Enver Ören’in aslında aynı zamanda bir dini grup lideri olmasına rağmen, bu vasfının holding patronluğunun gölgesinde kalmasına bağlamak da olasıdır. Hal böyle olunca da Işıkcılığı, “cemaatimsi holding” şeklinde isimlendirmek icap edecektir. Nitekim Enver Ören, cemaat dahilinde öteden beri dini bir lider ve dolayısıyla kendisinden feyz alınması gereken bir şeyh; dış dünyada ise muhafazakâr söylemlere sahip modernist bir patron olmak gibi ikili bir görüntü içerisinde olmuştur.

Tarikat ve cemaatlerin yayılmasında şeyhin veya müşhidin birikim ve kabiliyeti önemli yer tuttuğundan Hilmi Işık ve Enver Ören'in vefatıyla birlikte cemaatin potansiyel kitlesini artık daha da genişletemediği anlaşılmaktadır. Nitekim Ören'in vefatını müteakip İhlas Holdingle birlikte bir nevi cemaatin de başına geçen ve seküler bir yaşam ve dünya görüşüne sahip görünen Mücahid Ören'in bu konuda başarı sağlayamadığını veya bilinçli biçimde geri durduğunu ve böylece cemaatin işlevselliğini, yayılmacı³⁵ niteliğini ve sayısal çoğalma hedefini kaybettiği anlaşılmaktadır.

Baktığımızda görürüz ki Nurculuk, Süleymanlık ve Işıkcılık gibi Cumhuriyet dönemi toplumsal ve siyasal koşullarında gelişen akımlar, yeni dönemin ihtiyaçlarına uygun farklı ve modern bir metot takip ederek kitle edinmeye çalışmışlardır.³⁶ Bunlardan Işıkcılar, abileri ve ablaları olan ve belirli aralıklarla mensuplarının evlerinde sohbet amaçlı bir araya gelen gelenekçi zihniyete sahip modern bir cemaat yapısına sahiptir. Nakşî geleneğinden gelen ve bu geleneğin hemen bütün söylem, tutum ve hassasiyetlerini benimseyip sergileyen Işıkcılar, bu uygulama gereği asla abilerine karşı gelmezler. Zira abiler her şeyin en doğrusunu bilir ve onların dediği olmalıdır. Ancak grup, esasen Nakşibendî müşhid-mürid ritüeliyle başlamış olsa da organik tasavvufi yapısı zayıf bir fırkadır. Muhtemelen resmî mevzuatta halen de yasak olmasından mütevellit tarikattan ziyade cemaat profiliyle öne çıkmayı yeğlemiştir.³⁷

Çok esnek bir cemaat aidiyeti olan Işıkcılık, -bahsi geçen algı, anlayış ve tutum üzere baki kalmak şartıyla- dini cemaatler

³⁵ Bk. Sönmez Kutlu, "Tebliğle İlgili Mevcut Organizasyonların Değerlendirilmesi", *Kutlu Doğum 2003: İslam'ın Güncel Sunumu* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 147.

³⁶ Ünver Günay, "Gruplar Sosyolojisi ve Günümüz Türkiye'sinde Dini Gruplar", *Toplum Bilimleri Dergisi* 4/7 (2010), 43.

³⁷ Celalettin Çelik, "Dini Gruplar Sosyolojisi", *Din Sosyolojisi* (Konya: Palet Yayınları, 2013), 294.

içerisinde mensuplarına en az ritüel yükleyen yapıların başında gelmektedir. Söz gelimi zihnen tasavvufi bir akım olmalarına rağmen -izlenebildiği kadarıyla- diğer tarikat ve cemaatlerin aksine Işıkcıların yerine getirmeleri gereken râbîta, zikir, ders, murakebe gibi vazifeleri bulunmamaktadır. Cemaat mürşid-mürîd ilişkisi anlamında hiyerarşik bir yapıya sahip olmadığı gibi; mensuplarının da kamusal alanda takke, sarık, cübbe, bıyık tarzı imge ve simgelerle şekilsel olarak ön plana çıkmadıkları görülmektedir. Yine görüldüğü kadarıyla mega idealler peşinde koşan cemaatin özellikle karar mekanizmasında bulunanların misyon ve vizyonu, pratik tasavvufi söylemden ziyade ticari ilişkiler üzerine kuruludur. Buna rağmen grubun; öğrenci yurtları, dergi, gazete, radyo ve televizyon gibi basın ve yayın organları, finans, inşaat ve ticaret şirketleri aracılığı ile kendine güçlü bir alt yapı oluşturma yoluna girmiş olması kayda değerdir.³⁸

Tasavvufun gerek İslâm'daki gerekse Işıkcı söylemdeki yeriyle alakalı olarak Rabbânî'nin şu kanaati oldukça aydınlatıcıdır:

“Tarikat ve İslâmiyet, birbirinden başka, ayrı iki şey değildir. Aralarında kıl ucu kadar fark yoktur. Ayrılıkları, yalnız, topluluk ve genişlik, ilim ile ve keşf ile olmaktır. İslâmiyete uymayan her şey bozuktur. Atılması lâzımdır. İslâmiyetin istemediği bir Müslümanlık, zındıklıktır. İslâmiyete yapışarak hakikati aramak, tasavvufur.”³⁹

İslâm ile fıkıh ve tasavvufu aynılaştırır⁴⁰ bu söylem, tasavvufun ve onun tüm içerimlerindeki kuşatıcı dilinin mezhebî argümanlara yığınak yapacak biçimde kullanıldığını göstermektedir. Nitekim Işık'a göre, keşf, mükaşefe, şühûd gibi tasavvuf yo-

³⁸ Ünver Günay, “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Tarikatlar”, *İslâmiyât Dergisi* 5/4 (2002), 146, 152-153.

³⁹ İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî, *Mektûbât Tercemesi*, trc. Hüseyin Hilmi Işık (İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 2023), 9, 1/74 (43. Mektup).

⁴⁰ İsmail Üstün, “Son Yüzyılda Yayınlanmış Üç İlmihal Bağlamında Fıkhi ve Tasavvufi Nazariyeye Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016), 2525.

günlük kavramlara inanmayan, Kitab'a ve Sünnet'e de inanmamış demektir. Böylesi bir yargıdan sonra evliya, keramet, türbe gibi istilahlar Işıkcılık felsefesinin merkezine yerleşmektedir. Nitekim cemaatin yoğun biçimde evliya anlatıları içeren görsel ve işitsel materyaller ürettiği bilinen bir husustur.⁴¹

Işıkcılık fikriyatının temel inanç mihrinde şöylece kalıplaşmış bir anlayış gözükmemektedir: Allah Teâlâ Hz. Peygambere vahyetmiş, Peygamber dini konularda insanları aydınlatmış, etrafındaki arkadaşları ise hiçbir hata işlemeksizin İslâm'ı anlayıp yaşamış; daha sonra ise İslâm, dört mezhep ve alimlerin kitapları sayesinde günümüze kadar ulaşmıştır. Binaenaleyh bugün sadece bu alimlerin kitaplarında belirtilen çerçeve takip edilmeli ve uygulanmalıdır. Sahabenin en faziletlisi Hz. Ebubekir ve sonra sırasıyla diğer üç halifedir. Bu sıra bozulamaz. Kelâmî ve siyasi birçok tartışmaya konu olmasına rağmen, halifelerin sırası da Işıkcılıkta neredeyse temel inanç ilkesi gibi ortaya çıkmaktadır. Nitekim iddiasına göre Peygamberimiz Allah Teâlâ'dan kendisinden sonra Ali'nin halife olmasını istedi, Melekler ise ya Muhammed! Allah Teâlâ'nın dilediği olur. Senden sonra halife, Ebû Bekr-i Sıddıkdır, demişlerdir.⁴²

Yezid dışında dört halifeden sonraki gelenlerin tamamı İslâm'a hizmet etmişlerdir. Osmanlı'nın bu anlamdaki hizmeti ise çok büyüktür. Bugün gerçekten Ehl-i sünnet olan kişiler bu dört hak mezhepten birini takip etmelidir. Bu kategorideki alimlerin eserlerini okuyup onlara uymalıdır. Bundan başka çıkar yolları da yoktur. Kimse dine yeni fikir sokmak ya da dinde reform yapmak isteyenlere kulak vermemelidir. Çünkü onlar bid'at ehli dirler. Dahası Kur'an'ı ve İslâm'ı yeniden yorumlamaya kalkan mezhepsizler bulunmaktadır. Şiîler, Vehhâbîler, İbn

⁴¹ Muhammed Nurullah Alagöz, *Türkiye'de Dinde Reform Tartışmaları: Nesil Dergisi Örneği* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 108.

⁴² Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 60.

Teymiyye (ö.728/1328), Seyyid Kutub (1906-1966) ve Ebû'l-A‘lâ el-Mevdûdî (1903-1979) bunların en önemli olanlarıdır. Ehl-i sünnete en iyi hizmet etmiş ve hizmete devam eden ülke ise Türkiye'dir.

İhlas grubunun toplumsal kabulünün/meşruiyetinin sağlanması ve yükselişinde bazı önemli faktörler dikkat çekmektedir. Işıkçılığın söylemlerinin halk dinarlığındaki öğeleri sıklıkla vurgulaması ve dahası bu öğelerin sınırlarını hemen hiç zorlamaması bu meyanda zikredilebilir. Toplumun din algısında ve kültürel zemininde karşılık bulan bu öğeler; tasavvufî nitelikleri baskın İslâm anlayışı, sûfî felsefe, evliya kültü, türbe ziyaretleri ve benzerleridir. Keza Vehhâbîlik, radikalizm ve İran etkileri karşısında olumsuz söylemlere sahip olması, popüler dindarlık ile başka bir uyuşma noktasıdır. Bu bağlamda Işıkçılığın, böylesi bir İslâm anlayışını yöresel ve küresel konjonktüre uygun olarak *Millîci* bir söylem içine yedirerek yaptığı Ehl-i sünnet tanımı da toplum psikolojisine uygun düşmüştür.

Bu anlamda zihniyet itibariyle oldukça gelenekselci bir çizgi izleyen Işıkçılığın temel argümanları, Işık tarafından sanki özellikle detaylı biçimde anlatılmaktadır. Mesela *Ehl-i Sünnet Yolu* isimli kitabında Işık, daha ziyade mezheplerin ortaya çıkışı, onların hak oluşu etrafında yoğunlaşan sorulara cevaplar üretmekte, bu mezhepleri aşmaya çalışan içtihat ve yorumları mezhepsizlik gibi Müslüman zihninde ilk elden olumsuz imajlar oluşturacak kavramlarla izah etmektedir. Yine Işık, *Yüzkarası* isimli kitabının amacını, "değersiz sebepler göstererek hüküm vermeye kalkışan yüzkarasını ortaya koymak" şeklinde açıklamaktadır. Bu kitap camide hoparlör kullanmak gibi daha çok yeni çıkan sorunlar etrafında yoğunlaşmakta ve bu yenilikleri reddedici bir tutum içinde görünmektedir.⁴³

⁴³ Tekin, "Işıkçılık", *İslâmcılık*, 6/344.

Ne ki Işıkcıların burada Müslüman tarihinde ilk dönemden itibaren meydana gelen çeşitli siyasi çekişmeleri, bu çekişmelerin zamanla fikrî gruplara evrildiklerini ve peşinden çatışmalara girdiklerini ideolojik biçimde görmezden geldikleri ortadadır. Tabiiyetini zorunlu gördükleri mezheplerin ilk dönemden itibaren güçlü polemiklerle oluştuğunu ve dahil edildikleri *hak çemberin* yine dönemsel gereklilik ve koşullarla siyasi idarelerce belirlendiğini⁴⁴ görülmez kılmaya çalıştıkları izaha muhtaç değildir.

Beri taraftan Işıkcılığın yükselişinde, iktidarların niteliği ne olursa olsun devlet desteğine sahip olması da önem arz etmektedir. Onun hükümetlerden aldığı bu destek,⁴⁵ aynı zamanda toplumsal meşruiyetini de artıran bir dayanak olmuştur. Zira halkın Osmanlı'dan bu yana yaşadığı serencam, devlet refleksini daha sıkı gözlemlemesini gerektirmiştir. Devletin “Türk İslâmî” tezi üzerinden gidişi, aslında hem devlet refleksi hem de halkın arayışları bağlamında Işıkcılıkta buluşmuştur.

1990’ların sonuna doğru İhlas Holding ve özelde İhlas Finans’ın krize girmesi dolayımında yaşanan tartışmalar grubun dönüşümü hakkında bazı doneler vermektedir. *İslâmîlik açısından* bu ilk yerli finans (banka) kurumunun batması, mudilerin önemli oranda paralarının geri ödenmediğinin bilinmesi, en başta İhlas cemaati bağlamında olmak üzere firmaları dini kavramlarla isimlendirmenin suiistimal, beraberinde din istismarı olarak görülmesine ve peşinden netameli tartışmalara neden olmuştur. Şüphesiz buradaki temel problem, Işıkcılığın büyük oranda

⁴⁴ Bk. Oğuzhan Tan, “Dört Parçalı Tek Sünnî Mezhep “Dört Hak Mezheb”in Kuramsal ve Kurumsal Kristalleşmesi”, *İslami Araştırmalar* 29/2 (2018), 314, 316, 321-323, 325-326; Mustafa Akman, *Mezhepler Tarihinin Klasik Kaynakları: İçerik ve Özellikleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 137, 139, 152-157.

⁴⁵ Kürşad Erkal, *Bazı Türk Özel Televizyonların Yapılanması Üzerine Bir Araştırma* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 167-169.

yoğun bir ticarî faaliyet görüntüsü vermesi, cemaat-ticaret ayrışmasında ticarî boyutun vitrini belirleyen temel unsur halini alması, cemaatimsi bir holding isimlendirmesine uygun içerik kazanması olmuştur. Bu durum, bir bütün olarak Işıkçılık akımının gelişme seyriinde görüldüğü üzere aynı zamanda 1980’lerden itibaren muhafazakâr camianın, iktidarların oy potansiyeli hatırına sağladığı imkânlardan olabildiğince faydalanmasını ve böylece dinin bu hedef, anlayış ve yaklaşıma feda edilmesini doğurmuştur.

Burada Işıkçılığı, “cemaatimsi holding” şeklinde isimlendirme, Işıkçılığın kendi içerisinde klasik manada cemaatsel yapısının çok zayıf kalmasından yahut esnek olmasından ötürüdür. Çünkü dergâhında geleneksel dini kıyafetlere bürünerek oturan bir şeyh veya mürid; müridleri ve şeyhe süreklilik kazandıran mekân ve enstrümanlar Işıkçılıkta bulunmamaktadır. Aksine grup lider ve öncüleri bu görüntüden gayet uzak, hatta seküler bir patron imajı vermeye çalışmışlardır. Bununla beraber ifade edilen boyutları olmamasından dolayı *mekânsız cemaat* sayılan Işıkçılığın, dini ve gündelik yaşam arasında paradoksal bir bölünme pratiğinden hareket ettiği görülmektedir.⁴⁶

4. IŞIKÇILIĞIN ÖNE ÇIKAN GÖRÜŞLERİ

Tarikat zihin yapısına sahip Işıkçılık akımının dini anlayışı, şifahi kültürün yanında daha çok tasavvufi nitelik taşıyan dini kitaplara dayalı olarak şekillenmiştir. Nurculuk ve Süleymancılıkta olduğu gibi Işıkçılarda da sadece lider(ler)in kitapları ve yahut onların onayladığı kitaplar okunur. Bu haliyle güçlü bir *Halk İslâmı* sunan ve yayan⁴⁷ Işıkçılar akımı liderinin ve onun peşinden cemaate öncülük eden fikirdaşlarının öne çıkan görüşlerinden bazıları şunlardır:

⁴⁶ Tekin, “Işıkçılık -Bir Dönüşümün Hikayesi-”, 90.

⁴⁷ Bk. Adem Arıkan, “Hasan Onat’ın Günümüz Dini Grupları Üzerine Düşünceleri”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 14/1 (2021), 315.

Işıklı'a göre; Mehmet Akif Ersoy'un imanlı kalplerde nefret uyandırmasının nedeni, sair reformistler gibi doğrudan doğruya ilhamı Kur'an'dan alma isteğinde bulunmasıdır. Çünkü Kur'an'ın manasını, yalnız Muhammed (as) anlar. Başka kimse, tam anlayamaz. Öyle ki Cebrail dahi, Kur'an'ın manasını, esrarını Resulullah'a sorardı. Kur'an'ın tercümesini okumak ise doğru değildir. Fakat ona göre kendi yazdığı kitabı okuyan; rüyasında Rabbânî'yi, evliyayı, Resulullah'ı görmeye başlar. Uyanık iken de rûhlarını insan şeklinde görmeğe ve bunlarla konuşmaya başlar. Kitabındaki hakikatler eşi benzeri bulunmaz bir hazinedir. Her kelimesi hüccet, her cümlesi bir ilimdir.⁴⁸

Baktığımız zaman Işıklı'nın ilmihâlinde kabir ziyaretlerinin ve dahası ziyaret fenomeninin önemli bir anlatımın konusu olduğu gözükmektedir. Ona göre istifade etmek bakımından peygamberler ile evliyanın kabirlerini ziyaret arasında fark olmadığından bu noktada o, peygamber ile evliyayı eşitlemiş olmaktadır. Hatta ona göre, bir müminin kabrini ziyaret ederken “Ya Rabbi Muhammed hürmetine buna azap yapma!” dense, kıyamete kadar onun azabının durdurulacağına dair hadis vardır. Bu itibarla ona göre, insanların kabir ve türbeleri ziyaret etmelerine, evliyaya adak adamalarına ve türbeden bereket beklemelerine engel olunmamalıdır. Zira veliler, ölümle birlikte daha etkin ve hızlı olmaktadırlar. Dahası kabirdekiler dışarıdakilerin neler yaptıklarını bilir.⁴⁹

Evliya, gaybların çoğunu bilmektedir. Resulullah ve evliyanın ismi ile kasem caizdir, inancında olan Işıklı'a göre peygamberlerin ve evliyanın ruhları, her kim nerede ve hangi zaman ve halde çağırırsa, orada bulunur, yardım ederler. Fahr-i âlemin, ümmetinin her bir ferdine, hele ölüm zamanında imdâda yetişmesi de her

⁴⁸ Işıklı, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 1052.

⁴⁹ Bk. Işıklı, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 449, 1013-1016; Tekin, “Işıklılık”, *İslâmçılık*, 6/343; Ramazan Bozkurt, *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 80.

mürşid-i kamilin, talebesine yetişmesi de böyledir.⁵⁰ Işık’ın kanaatine göre tütün içmek caizdir.⁵¹ Sigara içmek de mubah ve helaldir. Hatta şüpheli şeylerden bile değildir. Hatta diş hekimleri günde bir iki sigaranın diş etlerine iyi geldiğini söylemiştir. Milyonlarca insanın zevkle içtiği bir şey nasıl olur da harama benzetilebilir? Hatta sigarayı teşvik edercesine: “İster zengin ol, ister fakara, her yemek üstüne iç bir sigara” demektedir. Sigarayı bu kadar canla başla müdafaa etmesinin altında da Arvâsî ve Bağdâdî’nin sigaraya cevaz vermiş olmaları yatar.⁵²

Işık’a göre suyun içine necasette yaşayan kurtlar, bağırsak solucanları ve meyve kurtları düşmüş olsa, bunlar temiz olduğu için böyle sularla abdest ve gusül alınabilir. Lakin kadının artığı olan suyu yabancı erkeğin içmesi, ya da erkeğin artığını yabancı kadının içmesi, onun artığından lezzet/şehvet alacağı için mekruhtur.⁵³ Işık’a göre kaplama dişleri olanların cünüplük halleri devam eder. Yani diş kaplatanların veya dolgu yaptıranların gusül abdesti sahih olmaz. Bu nedenle diş dolgusu yaptırmak caiz değildir. Zira böyle kimseler cünüp kalırlar. Kaplama ve dolgu dişi bulunan kimsenin, kaplama ve dolgusu olmayan Hanefilere imam olabilmesi için, Şâfi’yi veya Mâlikî’yi taklit etmesi gerekir.⁵⁴

Işık’a göre Ebû Hanîfe’nin (ö.150/767) geleceğini Efendimiz müjdelemiştir. Onun kıyası doğru değildir diyen kâfir olur! İsa “aleyhisselam” gökten yeryüzüne indiğinde Hanefî mezhebine uygun içtihad edecek, onun helâl dediğine helâl diyecek, haram dediğine haram diyecektir. Ebû Hanîfe, içtihadında sünnete tâbi olmakta herkesten ileri gitmiştir. Ona göre evliya, kalp gözleriyle Hanefî mezhebini büyük deniz gibi; diğer mezhepleri ise ufak

⁵⁰ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 743.

⁵¹ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 70, 629-639.

⁵² Kaya, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye’nin Hadis İlmî Açısından Değeri*, 38.

⁵³ Saadetin Merdin, “Hüseyin Hilmi Işık ve Işıkçılar”, *İslam’ın Pavlusları - 2 Paralel Din* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014), 377.

⁵⁴ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 131, 251.

dereler, ırmaklar gibi görmüşlerdir.⁵⁵ Ancak onun bu iddiası zandan ibaret olduğu gibi kullandığı Ebû Hanîfe konulu rivayetlerin tamamının ya uydurma ya da onunla ilgisiz olduğu bilinmektedir.⁵⁶

“Mehdînin başı hizâsında bir bulut olacaktır. Bulutdan bir melek: Bu Mehdîdir, sözünü dinleyiniz! diyecektir.”⁵⁷ Bu tarzda bir Mehdi anlayış ve beklentisinin makul olmadığı izahtan varestedir. Kaldı ki Mehdi beklentisine dayanak gösterilen rivayetlerin problemlili olduğu bir yana bu hususa ilişkin beklentilerin Şîilik siyaset felsefesiyle neşvünema bulduğu da yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuş durumdadır.⁵⁸

“Müzik ve çalgı aletleri haramdır.”⁵⁹ Hakeza sesin ud, keman, ney gibi enstrüman eşliğinde dinlenmesi haramdır, iddiasındaki *Se'âdet-i Ebediyye*, Itri Efendi'yi (ö.1123/1711) de “dine bid'at karıştırmakla” itham etmektedir. Ancak Itri'nin tekbiri musiki makamıyla okumasını bid'at sayan Işıkcı grubu, bir dönem kendi televizyonlarında müzik programları yapmakta bir beis görmemiştir.⁶⁰

⁵⁵ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 49.

⁵⁶ Krş. Mustafa Öztoprak, “Târîhu Bağdâd'da Ebû Hanîfe ile İlgili Müspet ve Menfi Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Diyanet İlmî Dergi* 49/4 (2013), 110, 114, 116, 129; Kaya - Öztoprak, “Hüseyin Hilmi Işık'ın Tam İlmihal Seadeti Ebediyye'deki Hadis Bilgisi”, 71, 81.

⁵⁷ Ahmet Keleş, “Türkiye'de Cemaat Dindarlığının Oluşumunda Hadislerin Rolü”, *İslâmiyât Dergisi* 5/4 (2002), 135. “Hâlbuki birçok hadis-i şeriflerde buyuruldu ki: Mehdînin başı hizâsında bir bulut olacaktır. Bulutdan bir melek: Bu Mehdîdir, sözünü dinleyiniz! diyecektir.” Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 62.

⁵⁸ Mustafa Akman, “Mehdi İnanıcı Özelinde İlmî Çalışmalar ile Günümüz Toplumunun Geleneksel Anlayışı Arasında Görülen Uyuşmazlıklar, Bunun Yansımaları ve Çözüm Önerileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/51 (2017), 1211, 1221; Mustafa Akman, “Kelâm Perspektifinden Kıyamet Alâmetlerinin Mahiyeti”, *İslâmî Araştırmalar* 32/1 (2021), 199-200.

⁵⁹ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 168, 596, 721. (Çalgı âletlerinin, kendileri harâm değildir. Bunları çalmak ve dinlemek harâmdır. 721).

⁶⁰ Merdin, “Hüseyin Hilmi Işık ve Işıkcılar”, 380.

Işık, herhangi bir kaynak ve ravi ismi vermeden Ehl-i sünnetin büyüklerini referans göstererek Hz. Peygamber’in anne ve babasının mü’min olduğunu ve Allah Teâlâ tarafından Veda Haccı sırasında diriltirilip iman ederek bu ümmetten olma şerefine nail olduklarını zikretmiştir. Ona göre Efendimiz, “*annem babam ateştedir*” sözünü içtihadı ile söylemiş ancak kendisine daha sonra iman ettikleri bildirilmiştir. Oysaki Hz. Peygamber’in anne babasının veya atalarının ahiretteki durumu, İslâm tarihinin ilk dönemlerinden bu yana ihtilaf edilen meselelerden, keza Sünnî-Şîî polemiklerinin ana konularından biridir. Bu itibarla İslâm düşünce tarihinde kesin hükme varılmamış ihtilafli konulardan biri olduğu halde ebeveyni Resulün dini konumu hakkında bu denli net ifadelerle mü’min olduklarını söylemek ve sahih olmayan rivayetlerle dirilip iman ettiklerini zikrederek böylesine tartışmalı bir konunun sosyal ve fikri arka planına inmeden ve kelâmî bir zemine oturtmadan tartışmak isabetli değildir.

Bunun bir benzeri, Işık’ın, Hz. İbrahim’in babası olarak Azer yerine Taruh dayatmasının nedeni, onun, felsefî tasavvufun temel teorilerinden Hakikat-i Muhammedî/Nûr-ı Muhammedî felsefesine bir itikad ilkesi halinde inanmış olmasıdır. Ancak onun inandığı bu felsefî teoriye göre Cenabı Allah ilk önce Hz. Muhammed’in nûrunu, bu nûrdan da diğer varlıkları yaratmıştır. Bütün mahlûkattan önce yaratılan bu nûr-ı Muhammedî, peygamberden peygambere intikal ederek kendisine ulaşmıştır. Nur-ı Muhammedî iddiasının bir gereği olarak nesilden nesile Müslüman bir sulpten dünyaya geldiği şeklindeki yaklaşıma göre peygamberlerin ebeveynlerinin müşrik olmaması gerekmektedir.⁶¹

Işık’ın Türkiye’ye matbaanın geç gelme sebebinin sakallı ve sarıklı kara kafalılardan olduğu iddiası,⁶² din düşmanlarının veya dine mesafeli duranların İslâm alimlerini kötülemek için uydurdıkları yalanlardan sadece biridir. Işık’ın bu kişilerle aynı

⁶¹ Arvasi, *Tam İlmihal/Se’âdet-i Ebediyye’nin İtikadî Açıldan Tahlili*, 96-97.

⁶² Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 542.

safta yer alması ise çok büyük bir yanılıdır. Oysa matbaanın geç gelmesinin sebepleri; yazılı eserleri elle yazarak çoğaltanların bu işe sıcak bakmaması ve endüstrileşmenin her alanda yavaş olması nedeniyle ekonomik; gazete, dergi ve el yazması eserlerin çoğaltılmasının matbaaya ihtiyaç duyulmayacak kadar az olması sebepleriyle de toplumsal ihtiyacın olmamasından kaynaklanmıştır.⁶³

Işık, bugün kullandığımız temkinsiz takvimlere göre kıldığımız namazların ve oruçların sahih olmadığını⁶⁴ söylemektedir. Bunun isabetsiz bir görüş olduğu aşikârdır. Işık'ın bu görüşleri günümüzde de takipçileri tarafından aynı şekilde savunulmakta ve özellikle Ramazan aylarında değişmez bir gündem maddesi halinde toplumun karşısına çıkmaktadır. Hâlbuki Diyanet gelişen teknolojik imkânlar ve yapılan yoğun istişareler sonucu temkin vaktinin kaldırılması gerektiğini tespit etmiş; ilim ehli de buna ikna olarak kararı yerinde bulmuştur. Kaldı ki fetvanın bu yönde olmasıyla beraber dileyenlerin azimetle amel etmesinde hiçbir sakınca ve engel de bulunmamaktadır. Ne var ki azimetle ameli topluma dikte etmek⁶⁵ yerinde bir davranış değildir.

Işık, kimi zaman hilafet konusunda herhangi bir şahıs veya kaynak belirtmeden, Ehl-i sünnet alimlerinin görüşü diyerek deliller zikretmiştir. Mesela, Ehl-i sünnet alimlerine göre halifelikten konuşmak dinin esas bilgilerinden değildir, iddiasında bulunmaktadır. Bu bağlamda Işık, kitaplarının genelinde siyasetle ilgilenmemeyi ve hükümetlerin İslâm'a aykırı emirlerine karşı gelmemeyi hatta zalim hükümete itaat etmeyi vacip kabul ederek kendilerinden alıntı yaptığı Ehl-i sünnet alimlerinin duruşlarından farklı bir tutum sergilemiş olmaktadır.⁶⁶

⁶³ Kaya, *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'nin Hadis İlmi Açısından Değeri*, 35-36.

⁶⁴ Bk. Mehmed Said Hatiboğlu, "Gelenekte Ölçü", *İslam'ın Aktüel Değeri Üzerine 2* (Ankara: Otto Yayınları, 3. Basım, 2012), 159.

⁶⁵ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 187, 175-203.

⁶⁶ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 8, 29, 59, 397, 399.

Işıkçılık inancına göre Hz. Peygamber ve sahabenin yolunu Ehl-i sünnet alimleri devam ettirmektedir. Ashabın inanışlarının hepsi aynıydı ve tümü müçtehid idi. Ehl-i sünnet, “Ashab-ı kiram’ın bildirdiklerini hiç değiştirmeden olduğu gibi, kitaplara geçirerek bizlere ulaştıran yüksek din alimlerine”⁶⁷ denir. Din alimi olmayı hak etmenin ise bazı temel vasıfları vardır. Buna göre, din alimi olmak için, zamanın fen bilgilerini iyi bilmek, fen ve edebiyat fakültelerinden diploma alıp, ayrıca doktorası, ihtisası olmak, Kur’an-ı Kerim’i ve manalarını ezberden bilmek, İslâm’ın yirmi ana ilminde uzman olmak ve bunların kolları olan seksen ilmi iyi bilmek, dört mezhebin inceliklerini kavramış olmak, bu ilimlerde içtihad derecesine yükselmek, tasavvufun en yüksek derecesi olan *Vilayet-i Hassa-i Muhammediyye* denilen olgunluğa erişmiş olmak lazımdır.⁶⁸ Başka bir ifadeyle Işık’a göre aslında bu da yetmez, söz gelimi tefsir kitaplarını anlayabilmek için bile otuz sene durmadan çalışıp yirmi ana ilmi iyi öğrenmek lazımdır. Bu yirmi ana ilmin de seksen tane kolu vardır. Tefsir, anlatmakla yazmakla da olmaz. Çünkü tefsir, *din büyüklerinin kalbine doğan bir nurdur*. Tefsir kitapları bu nurun anahtarlarıdır.⁶⁹ Zaten bunun dışında da alimliğin bir üretim fonksiyonu yoktur. Eski tefsirler her şeyi yeterince anlatmıştır. Müellife göre bundandır ki "Ehl-i sünnet alimlerinin kitaplarında hiçbir hurafe yoktur."⁷⁰ Yeni tefsirlere ihtiyaç yoktur. Esasen din bilgisi az olanların İslâmiyeti öğrenmek için tefsir ve hadis okuması da uygun değildir. Çünkü Kur’an ve hadisi yanlış anlamak veya şüphe etmek insanı imanından eder. Nitekim itikadı sağlam iken Elmalı’nın tefsirini okumakla irtidada düşenler olmuştur. Dolayısıyla tefsirle vakit geçirmek doğru değildir.⁷¹

⁶⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Fâideli Bilgiler* (İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 17. Basım, 1995), 33.

⁶⁸ Tekin, "Işıkçılık", *Demokrasi Platformu*, 56.

⁶⁹ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 45.

⁷⁰ Tekin, "Işıkçılık", *Demokrasi Platformu*, 55-56.

⁷¹ Bk. Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 461-462.

Her şeyden önce bu tarzda tasvir edilen alimlerin kitaplarının Işıkcılık söylem ve yorumları için birer referans olduğu bilinmesi gereken bir husustur. Dahası Işıkcılık zihniyetinde hüküm cümlesinin ister *yorum* ister *ima* isterse *direkt alıntı* olsun, kendi meşruiyet dairelerinde bulunan alimlerin -ki bu alimlerin bile farklılaşan veya zıtlaşan çokça görüşleri bulunmaktadır-⁷² kitaplarına referansla söylenmesi esastır. Bu tercih tarzı, tarih içinden seçmeci ve de elemeci bir tavırla alimlerin kitaplarındaki içtihat ve yorumları alıp onlarla sınırlanmanın mantıklı bir sonucu olarak gözükmektedir. Bu nedenle de camianın söylemi, bir taraftan atıf yapılan alimlerin bilgi, kapasite, duygusal ve siyasal hassasiyetleri dolayımından geçen, diğer taraftan da bu alimlerin yaşadığı dönemlerin tarihî ağırlıklarını taşıyan bir muhtevayla kristalize olmaktadır. Buna sebep İslâm alimi olmak için hatta tefsiri anlayabilmek için bile getirilen kriterler ve bilgiler, bu fraksiyonun kriterlerine uygunluğunun denetimiyle bağlantılı olmaktadır. Şimdi tefsir yazmanın “kalbe doğan nur” olarak görülmesi, meseleye subjektif tasavvufi bir boyut katması dışında din ve dindarlığı, fırka söylemi doğrultusunda anlamının meşruiyet çerçevesini de sağlamış olmaktadır. Başka açıdan din öğrenmekten kastın, literal olarak bu zamana kadar oluşmuş ve mutlaka bu grupça meşru ilan edilmiş alimlerin kitaplarından fıkıh öğrenmek olduğu anlaşılmalıdır. Binaenaleyh burada genel anlamda bir bilgi üretiminden ziyade, bilginin uygun ve ortodoks sınırlar içinde sadece aktarımı söz konusu olabilmektedir.

Filozof, İslâm alimi olamaz ve İslâmiyet'te felsefe yoktur içtihadına sahip Hilmi Işık felsefî bir analizle şöyle buyurmaktadır: İmam-ı Gazzâlî'ye (ö.505/1111) İslâm feylesofu diyenler oluyor. Bu büyük imam, filozof değildir. Bir İslâm alimi, bir müçtehit idi. Onun kitaplarında mevzu hadis var sanan kimse ya onu tanımayan, din imamı ve müçtehidin ne demek olduğunu bilmeyen cahillerdendir. Yahut Ehl-i sünnete düşman olan

⁷² Kurt, *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarının İtikadi Konulara Yaklaşımı*, 58.

vehhâbîlerin tuzağına düşmüş bir zavallıdır. İslâm alimlerinin hiçbiri filozof değildir. Filozof, İslâm alimi olamaz. Nasıl ki, cam parçası pırlanta olamaz. İslâm filozofu diye bir şey de olmaz, İslâmiyet’te de felsefe yoktur.⁷³ Konuyu bu tarzda görmeyenler Ehl-i sünnetten ve dolayısıyla Müslümanlıktan çıkmış olmaktadır. Ne var ki “nakil dindarlığı”nın ancak bu tarz bir yaklaşımla tahkim edilebileceği de ortadadır.

SONUÇ

Işıkçılık bugün dini akım olarak mevcudiyeti muğlaklık taşıyan cemaatimsi bir holding hüviyetindedir. Zira cemaatin başında gibi görünen Mücahid Ören’in söylem ve davranışları, dedesi ve babasından fikrîsel bir mirası devralmış gibi gözükmemektedir. Doğrusu grup içi ilişkilerde, Mücahid Ören’in nasıl algılandığı hususunda açık bir bilgi olmamakla birlikte, kendisinin de baba ve dedesinin duruşuna pek istekli olmadığı anlaşılmaktadır. Aslında Işıkçılık, Enver Ören’den itibaren lider profiliyle hem sekülerleşmiş hem de klasik cemaat algı yapısından uzaklaşmış görünmektedir. Dolayısıyla bu “dini akım”ın günümüzde nasıl bir norm ve forma sahip olduğu muğlak kalmaktadır.

Işık’tan sonra Enver Ören’le birlikte yapılaşması cemaat tipi olmaktan ve dini görüntüden çıkarak ticarî projeksiyon içerisinde manevi destekli bir yapıya dönüştürülmeye çalışıldıysa da bu dönüşümün Türkiye’nin 1980’ler sonrası sekülerleşme, dışı daha açık modernleşme ve muhafazakâr kitlenin merkeze yürüme süreci ile eşzamanlı olduğu da izahtan varestedir. Bu nedenle Işıkçılığın dönüşümünü belki de bu sosyo-kültürel bağlamda aramak gerekmektedir. Çünkü Işıkçılığın gelenekçi söylem ve yapısının, hızlı modernleşme/kapitalistleşme sürecinde yaşadığı gerilim neticesinde gelenekselciliğinin pratik hayat açısından çözülmesi söz konusudur. Baktığımız zaman gelenek bu tür hızlı

⁷³ Işık, *Tam İlmihâl* (150. Basım), 41, 532, 762, 1102.

değişim zamanlarında önemli bir tutamak noktası olmakla birlikte, Işıkcılığın geleneği bugüne tuttuğu bir projeksiyona çeviremeyip baz aldığı dini metinleri kapalı uçlu bir halde kullanması yaşadığı krizi derinleştirmiştir. Aslında bir açıdan Işıkcılığın bu değişim ve dönüşümü, genel muhafazakâr kitlenin hikâyesidir. Cemaat ve tarikatlar dünyasında önemli bir deneyim sayılan bu “hikaye”nin bundan sonra hangi yöne evrileceği veya mevcut yapısını koruyup koruyamayacağı zamanla görülecektir. Ancak hal böyle olsa da ve cemaat, Işık'tan sonra derli toplu bir kaynak/İlmihâl yayınlama(ya)masa da gazetede orta sayfa ve fıkıh köşelerindeki izahatla fikirsel sürekliliğini, grup farkındalığını sağlamaya ve tarikat benzeri cemaat yapısını korumaya devam etmiştir.

Işıkcılığın dönüşümünü nerede tamamlayacağını, gelenekselci söylemini ne kadar koruyacağını ve bugün daha çok ticarî bir görünüm kazanmış Işıkcılığın, Örenlerden sonra hangi norm ve formlarla devam edeceğini zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ümit. “Türkiye Siyasetinin Muhalif İki Akımı İslâmcılık ve Sosyalizm”. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Dönemler ve Zihniyetler*, ed. Tanıl Bora- Murat Gültekin, 9/722-757. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Akman, Mustafa. *Mezhepler Tarihinin Klasik Kaynakları: İçerik ve Özellikleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Akman, Mustafa. “Mehdî İnancı Özelinde İlmî Çalışmalar ile Günümüz Toplumunun Geleneksel Anlayışı Arasında Görülen Uyuşmazlıklar, Bunun Yansımaları ve Çözüm Önerileri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/51 (2017), 1209-1233.

Akman, Mustafa. “Kelâm Perspektifinden Kıyâmet Alâmetlerinin Mahiyeti”. *İslâmî Araştırmalar* 32/1 (2021), 190-214.

Alagöz, Muhammed Nurullah. *Türkiye’de Dinde Reform Tartışmaları: Nesil Dergisi Örneği*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Algar, Hamid. “Hüseyin Hilmi Işık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/576-578 (Gözden geçirilmiş 2. Basım). Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Arıkan, Adem. “Hasan Onat’ın Günümüz Dini Grupları Üzerine Düşünceleri”. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 14/1 (2021), 307-332.
- Arvasi, Nurullah. *Tam İlmihal/Se’âdet-i Ebediyye’nin İtikadî Açından Tahlili*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Aydın, Mustafa. “Bir Zihniyet Çözümlemesi: Türk İslâmcılığında Doğu ve Işık Temi”. *Tezkire: Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim* 33 (2003), 102-111.
- Aytepe, Mahsum. “Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi”. *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2016), 169-199.
- Bozkurt, Ramazan. *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Bulut, Faik. *Tarikat Sermayesinin Yükselişi/İslam Ekonomisinin Eleştirisi*. Ankara: Doruk Yayınları, Genişletilmiş 3. Basım, 1997.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 8. Basım, 2019.
- Cevdet Paşa, Ahmed. *Fâidedeli Bilgiler*. İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 17. Basım, 1995.
- Çelik, Celalettin. “Dinî Gruplar Sosyolojisi”. *Din Sosyolojisi*. 275-302. Konya: Palet Yayınları, 2013.
- Efe, Adem. “Mevlânâ Hâlid Bağdâdî ve Hâlidiliğin Sosyo-Kültürel Özellikleri”. *Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Haziran 2010. 437-446. Yüzdüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2012.
- Ercal, Kürşad. *Bazı Türk Özel Televizyonların Yapılanması Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- Günay, Ünver. “Gruplar Sosyolojisi ve Günümüz Türkiye’sinde Dini Gruplar”. *Toplum Bilimleri Dergisi* 4/7 (2010), 7-52.
- Günay, Ünver. “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Tarikatlar”. *İslâmiyât Dergisi* 5/4 (2002), 141-162.
- Habertürk. “Türkiye'nin En Büyük Cemaati Hangisi?”. Erişim 15 Temmuz 2023. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/641873-turkiyenin-en-buyuk-cemaati-hangisi>
- Hatiboğlu, Mehmed Said. “Gelenekte Ölçü”. *İslam'ın Aktüel Değeri Üzerine* 2. 155-164. Ankara: Otto Yayınları, 3. Basım, 2012.
- Işık, Hüseyin Hilmi. *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye*. İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 20. Basım, 1977.
- Işık, Hüseyin Hilmi. *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye*. İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 150. Basım, 2023.
- İmâm-ı Rabbânî, Ahmed-i Fârûkî Serhendî. *Mektûbât Tercemesi*. trc. Hüseyin Hilmi Işık. İstanbul: Hakikat Kitâbevi, 32. Basım, 2023.
- Kaya, Ümit - Mustafa Öztoprak. “Hüseyin Hilmi Işık'ın Tam İlmihal Seadeti Ebediyye'deki Hadis Bilgisi”. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2022), 45-90.
- Kaya, Ümit. *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye'nin Hadis İlmî Açısından Değeri*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Keleş, Ahmet. “Türkiye’de Cemaat Dindarlığının Oluşumunda Hadislerin Rolü”. *İslâmiyât Dergisi* 5/4 (2002), 125-140.
- Kurt, Hasan. *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarının İtikadi Konulara Yaklaşımı (1923-1965)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Kutlu, Sönmez. “Tebliğle İlgili Mevcut Organizasyonların Değerlendirilmesi”. *Kutlu Doğum 2003: İslam'ın Güncel Sunumu*. 143-155. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Merdin, Saadetin. “Hüseyin Hilmi Işık ve Işıklılar”. *İslam'ın Pavlusları -2 Paralel Din*. 377-382. Ankara: Araştırma Yayınları, 2014.
- Mutlu, Sebahat. *Hüseyin Hilmi Işık'ın Hayatı, Eserleri ve Düşünce Dünyası*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

- Öztoprak, Mustafa. “Târîhu Bağdâd’da Ebû Hanîfe ile İlgili Müspet ve Menfi Rivayetlerin Değerlendirilmesi”. *Diyanet İlmî Dergi* 49/4 (2013), 105-130.
- Öztürk, Mustafa. “İmam-Hatip Lisesi Programında Tefsir Dersi Öğretimiyle İlgili Tespitler ve Teklifler”. “100. Yılında İmam Hatip Liseleri” *Uluslararası Sempozyumu -Bildiriler-*, 23-24 Kasım 2013- İstanbul. 473-500. İstanbul: Dem Yayınları, 2015.
- Polat, Bayram. “Karaman İli Dini Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası”. *Karaman Tarihi ve Kültürü*. 4/591-688. Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2005.
- Sökülmez, İbrahim. *Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye’deki Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi*. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Şahin, Mücahit. *Türkiye’de İslamcılık Tartışmaları ve Siyasal İslam*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Tan, Oğuzhan. “Dört Parçalı Tek Sünnî Mezhep “Dört Hak Mezheb”in Kuramsal ve Kurumsal Kristalleşmesi”. *İslami Araştırmalar* 29/2 (2018), 310-330.
- Tekin, Mustafa. “Işıkcılık”. *Demokrasi Platformu* 2/7 (2006), 47-64.
- Tekin, Mustafa. “Işıkcılık -Bir Dönüşümün Hikayesi-”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2017), 81-96.
- Tekin, Mustafa. “Işıkcılık”. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: İslamcılık*. ed. Tanıl Bora. Murat Gültekingil. 6/341-344. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Türkyılmaz, Hilmi. *Konya’da Dini Hayat*. Konya: Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Üstün, İsmail. “Son Yüzyılda Yayınlanmış Üç İlmihal Bağlamında Fıkhi ve Tasavvufi Nazariyeye Bakış”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016), 2523-2559.
- Yurdagür, Metin. “Haşviyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/426-427. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.